

AHLÂKİ OLGUNLUK VE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Emine DEMİRCİ

Eskiyei Yayınları: 247

AHLÂKİ OLGUNLUK VE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Emine DEMİRCİ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ağustos 2024

ISBN: 978-625-6781-59-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

AHLÂKİ OLGUNLUK VE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Emine DEMİRCİ

Ankara 2024

Emine DEMİRCİ

Lisans öğrenimini Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2002'de tamamladı. Aynı yıl Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda başlamış olduğu yüksek lisans öğrenimini, Prof. Dr. Hayati Hökelekli'nin danışmanlığında hazırladığı "Ahlâki Yargı Gelişimi ve Dindarlık Arasındaki İlişki" adlı yüksek lisans teziyle tamamladı. 2006'da Milli Eğitim Bakanlığı'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak göreve başladı. 2010'da Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda başladığı doktora öğrenimini, Prof. Dr. Hayati Hökelekli'nin danışmanlığında hazırladığı "Ahlâki Olgunluk ve Dindarlık Arasındaki İlişki" adlı doktora teziyle tamamladı. Halen Bursa Tofaş Fen Lisesi'nde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Merhum babam Mustafa Küçükalp'e...

ÖN SÖZ

Tabiatı itibariyle ahlâki yatkınlığa sahip bir varlık olan insanın, söz konusu potansiyeli ahlâki yetkinliğe dönüştürebilmesi, sağlam bir karaktere sahip olmasına, sağlam bir karakter ise, büyük ölçüde kişilikte bütünleştirilen inanç ve değerlere, bireysel olarak bu inanç ve değerlere verilen öneme bağlıdır. İşte varoluşsal düzeyde tutarlı ve süreklilik arz eden bir kimlik olarak dini değerlerin kişide yerleşmesi, ahlâki karakter için temel oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Nitekim içinde yaşadığımız kültürel bakış açısından din, içerisinde inanç, ibadet ve ahlâk kurallarının, bir kısım sosyal ve hukuki düzenlemelerin (= muamele) yer aldığı, inananlarca ilâhî kaynaklı olarak kabul edilen bir sistemdir. Bu sistem, onu kabul eden birey ve toplumları derinden etkileyerek onların hayatına yön verir, bireyin davranışlarında ve ilişkilerinde belirleyici olur. Dolayısıyla insanın kendisi ve bütün varlık âlemiyle tutarlı iletişimini sağlayan prensipler olması bakımından dinlerin her biri, ahlâkî değerlerin korunmasında önemli bir işleve sahip olup, insandaki ahlâki gelişime destek vermektedir. Ancak dindarın hayatındaki öznel din açısından düşündüğümüzde, ahlâki gelişim ile dindarlık arasındaki ilişkiler, bireylerin dine karşı ilgi, kabul düzeyi ve yönelim biçimlerine bağlı olarak farklılık arz edebilecektir.

Dine samimiyetle bağlanmış, yapıp-etmelerinin, olaylar karşısında pozisyon alış biçimlerinin biricik referans kaynağı olarak dini gören kişilerin dindarlığı ile ahlâki olgunluğu arasındaki ilişkiyle; benliğinden vazgeçmeksizin Tanrı'ya yönelen, dini araçsal ve çıkarıcı bir değer, diğer ihtiyaçlara hizmet eden yararçı bir kurum olarak gören kişilerin dindarlığı ve ahlâki olgunluğu arasındaki ilişki aynı olmayacaktır. Bu nedenle dindar olduğu düşünülen bazı insanların ahlâki yetkinlikle örtüşmeyen davranışlarının müşahede edildiği durumlarda, dinin ahlâki gelişime

katkı sağlayıp sağlamadığından ziyade söz konusu kişilerin dindarlığının mahiyetinin sorgulanması, ahlâki alandaki bu problemleri anlamamız hususuna daha yol gösterici olacaktır.

İşte bu doğrultuda olmak üzere, ahlâki olgunluk ve dindarlık arasındaki ilişkinin bireylerdeki dini yönelimi dikkate almak suretiyle incelenmesini amaçlayan bu araştırma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın önemi, amacı, problemi, hipotezleri, sınırlılıkları ele alınmıştır. Birinci bölümde, araştırmanın kavramsal ve teorik temelleri bağlamında ahlâk, bir problem sahası olarak ahlâkın psikoloji ile ilişkisi, ahlâki olgunluk ve dindarlık kavramları hakkında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, asıl konumuzu teşkil eden ahlâki olgunluk ve dindarlık arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde işlenenler bağlamında ikinci bölümde ise, araştırmada kullanılacak yöntem, elde edilen bulgulara ve söz konusu bulguların belirlenen yöntem çerçevesinde analizine ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

Bu çalışmanın vücut bulmasında, öncelikle danışmanlığımı yürüten, çalışmanın her safhasında yardımlarını, ilgisini esirgemeyen ve önerileriyle beni yönlendiren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hayati Hökekleli'ye ve Prof. Dr. İbrahim Gürses'e; gerek konunun müzakeresinde ve gerekse yazım esnasında karşılaştığım güçlüklerde bana yardım eden ve destek veren ağabeylerim Prof. Dr. Derda Küçükalkp ve Prof. Dr. Kasım Küçükalkp'e; verilerin analizinde gösterdiği yakın ilgi ve yönlendirici yardımlarından dolayı saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kadir Yasin Eryiğit'e, bu araştırmaya katılarak en büyük katkı ve yardımı yapmış olan tüm öğretmenlere ve ayrıca tüm öğrenim hayatım boyunca sevgi ve ilgileriyle daima yanımda olan, bu hususta hiçbir şeyi esirgemeyen değerli anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	5
KISALTMALAR	13
TABLolar LİSTESİ.....	15
ŞEKİLLER LİSTESİ	16
GİRİŞ.....	17
1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı	17
2. Araştırmanın Hipotezleri	24
3. Araştırmanın Modelleri ve Ana Şematik Kurgusu	25
4. Araştırmanın Sayıtları	29
5. Araştırmanın Sınırlılıkları	29
6. Temel Kavramlar	29

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE.....	31
I. Psikoloji ve Ahlâk	31
A. Psikanalitik Teori.....	32
B. Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Teorisi:	35
C. Bilişsel-Gelişim Teorisi:	37
1. Piaget'nin Ahlâki Gelişim Teorisi	38
2. Kohlberg'in Ahlâki Yargı Gelişimi Teorisi.....	40
II. Ahlâki Olgunluk	50
III. Dindarlık	58
IV. Dindarlık ve Ahlâki Olgunluk Arasındaki İlişki.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

UYGULAMA VE DEĞERLENDİRME.....	83
I. Yöntem	85
A. Evren ve Örneklem	85
B. Veri Toplama Araçları.....	85
C. Verilerin Toplanması:	87
D. Puanlama Sistemi:	88
E. Verilerin Analizi:.....	89
II. Bulgular	90
A. Demografik Özellikler ve Din Eğitimi ile İlgili Bulgular	90

1. Örneklemin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı: -----	90
2. Örneklemin Yaş Değişkenine Göre Dağılımı:-----	90
3. Örneklemin Mezun Olunan Lise Değişkenine Göre Dağılımı: -----	91
4. Örneklemin Medeni Durum Değişkenine Göre Dağılımı:-	91
5. Örneklemin Sosyo-Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Dağılımı: -----	92
6. Örneklemin Dindarlık Değişkenine Göre Dağılımı: -----	93
7. Örneklemin Kur'an Kursu'na Gidip Gitmeme Değişkenine Göre Dağılımı:-----	93
8. Örneklemin Camii Kurslarına Gidip Gitmeme Değişkenine Göre Dağılımı: -----	93
9. Örneklemin Bağlı Bulunduğu Dini Gurup İçersinde Din Eğitimi Alıp Almama Değişkenine Göre Dağılımı: -----	94
B. Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler-----	94
1. Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin İstatistiksel Sonuçlar--	94
2. Dindarlık Yönelimine Göre Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin Sonuçlar -----	95
3. Cinsiyete Göre Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin Sonuçlar	95
4. Yaşa Göre Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin Sonuçlar --	96
5. Medeni Duruma Göre Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin Sonuçlar -----	96
6. Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin Sonuçlar -----	97
7. Mezun Olunan Lise Göre Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin Sonuçlar -----	97
8. Alınan Din Eğitimine Göre Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin Sonuçlar -----	98
C. Ahlâki Olgunluğa İlişkin Bulgular-----	99
1. Ahlâki Olgunluk Düzeyi İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli Tahmin Sonuçları -----	99
2. Ahlâki Olgunluk Düzeyi Etkileşim Terimli Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli Tahmin Sonuçları-----	104
III. Yorum ve Değerlendirme -----	107
A. Ahlâki Olgunluk ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler -----	107

B. Ahlâki Olgunluk ve Cinsiyet İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler: -----	111
C. Ahlâki Olgunluk ve Yaş İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler: -----	114
D. Ahlâki Olgunluk ve Medeni Durum İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler: -----	116
E. Ahlâki Olgunluk ve Mezun Olunan Lise Türü İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler: -----	117
F. Ahlâki Olgunluk ve Ekonomik Düzey İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler: -----	118
G. Ahlâki Olgunluk ve Din Eğitimi İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler: -----	120
SONUÇ VE ÖNERİLER	123
KAYNAKLAR	127
EKLER	137
EK 1. Kişisel Bilgiler Anketi-----	137
EK 2. Ahlâki Olgunluk Ölçeği-----	138
EK 3. Dindarlık Ölçeği-----	142
EK. 4 Ahlâki Olgunluk Düzeyi Etkileşim Terimli Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli Tahmin Sonuçları-----	143

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
A.Ü.E.F.	: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
A.Ş.	: Anonim Şirketi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB Yay.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DKAB	: Din Kültürü Ahlâk Bilgisi
Ed.	: Editör
H.Ü.Sağ. B.E.	: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Ltd. Şti.	: Limited Şirketi
pp.	: Sayfa Sayısı
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
ss.	: Sayfa Sayısı
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.İ.B. Yay.	: Türkiye İş Bankası Yayınları
U.Ü.İ.F.D.	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: Ve benzeri
vd. /et al.	: Ve diğerleri
Vol.	: Bölüm/Cilt
Yay.	: Yayınları

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Güvenilirlik Sonuçları -----	86
Tablo 2: Örneklemin Cinsiyete Göre Frekans Dağılımı -----	90
Tablo 3: Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Frekans Dağılımı -----	90
Tablo 4: Örneklemin Mezun Olduğu Liseye Göre Frekans Dağılımı ---	91
Tablo 5: Örneklemin Medeni Durumlarına Göre Frekans Dağılımı ---	91
Tablo 6: Sosyo-Ekonomik Düzeye İlişkin Frekans Dağılımı -----	92
Tablo 7: Örneklemin Dindarlık Değişkenlerine Göre Frekans Dağılımı	93
Tablo 8: Kur'an Kursu'na Gidip Gitmemelerine İlişkin Frekans Dağılımı -	93
Tablo 9: Camii Kurslarına Gidip Gitmemelerine İlişkin Frekans Dağılımı -----	93
Tablo 10: Bağlı Buldukları Dini Grup İçerisinde Din Eğitimi Alıp -	94
Almamalarına İlişkin Frekans Dağılımı -----	94
Tablo 11: Ahlâki Olgunluk Puanına İlişkin İstatistiksel Sonuçlar -----	95
Tablo 12: Dindarlık Yönelimine Göre Ahlâki Olgunluk Puanı -----	95
Tablo 13: Cinsiyete Göre Ahlâki Olgunluk Puanı -----	95
Tablo 14: Yaşa Göre Ahlâki Olgunluk Puanı -----	96
Tablo 15: Medeni Duruma Göre Ahlâki Olgunluk Puanı -----	96
Tablo 16: Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Ahlâki Olgunluk Puanı -----	97
Tablo 17: Mezun Olunan Liseye Göre Ahlâki Olgunluk Puanı -----	97
Tablo 18: Alınan Din Eğitimine Göre Ahlâki Olgunluk Puanı -----	98
Tablo 19: Ahlâki Olgunluk Düzeyi İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli -----	100
Tablo 20: Ahlâki Olgunluk Düzeyi Etkileşim Terimli Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli -----	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırmanın Şematik Kurgusu -----	28
Şekil 2. Ahlâki Olgunluk Puanının Frekans Dağılımı -----	94